

Мирко Демић

**НЕБЕСКА
ДИВАНХАНА**

■ Laguna ■

Copyright © 2024, Мирко Демић

Copyright © овог издања 2024, ЛАГУНА

*Не ѿмичи међе ближњеѿа својеѿа коју ѿоставе стари
у нашьведсѿву ѿвојем које добијеш у земљи коју ѿи
Госѿод Боѿ ѿвој даје да је наслиједиш.*

Пета књига Мојсијева 19, 14

*Не ѿрелазѿѿе ѿранице! Заисѿа Алах не воли оне који
ѿрекорачују ѿранице.*

Куран часни, Сура Бекаре, 24, 190

Садржај

Прослов симйозијарха 9

ПРВА ГЛАВА

Портретисање лица бојжега (I)	15
Његово величанство – шамар (I)	27
Фини прашак у грубој земљаној чинији (I)	35
Дивље трње међу питомим ружама (I)	43
<i>Traduttore, traditore!</i> (I)	52
Из разваљеног гнијезда стршљенова (I)	60

ДРУГА ГЛАВА

Портретисање лица бојжега (II)	71
Његово величанство – шамар (II)	83
Фини прашак у грубој земљаној чинији (II)	94
Дивље трње међу питомим ружама (II)	101
<i>Traduttore, traditore!</i> (II)	108
Из разваљеног гнијезда стршљенова (II)	117

ТРЕЋА ГЛАВА

Портретисање лица бојжега (III)	129
Његово величанство – шамар (III)	139

Фини прашак у грубој земљаној чинији (III)	150
Дивље трње међу питомим ружама (III)	157
<i>Traduttore, traditore</i> (III)	165
Из разваљеног гнијезда стршљенова (III)	175
ЧЕТВРТА ГЛАВА	
Портретисање лица бојжега (IV)	187
Његово величанство – шамар (IV)	196
Фини прашак у грубој земљаној чинији (IV)	205
Дивље трње међу питомим ружама (IV)	212
<i>Traduttore, traditore!</i> (IV)	221
Из разваљеног гнијезда стршљенова (IV)	229
ПЕТА ГЛАВА	
Портретисање лица бојжега (V)	241
Његово величанство – шамар (V)	247
Фини прашак у грубој земљаној чинији (V)	257
Дивље трње међу питомим ружама (V)	264
<i>Traduttore, traditore!</i> (V)	271
Из разваљеног гнијезда стршљенова (V)	279
ШЕСТА ГЛАВА	
Портретисање лица бојжега (VI)	289
Његово величанство – шамар (VI)	297
Фини прашак у грубој земљаној чинији (VI)	306
Дивље трње међу питомим ружама (VI)	313
<i>Traduttore, traditore!</i> (VI)	320
Из разваљеног гнијезда стршљенова (VI)	327
Речник мање познатих речи и израза	335
<i>О аутору</i>	349

Прослов симѳозијарха

Залудно је живом сѳвору ѳрсѳом указиваѳи на Небеску диванхану јер се у звезданој ѳрини ѳешко разабира, а још залудније сричу слова која је оцрѳавају, чија свака реч може диѳи једна ѳрича, ѳек ѳроѳламсај оне једне и једине, човекове.

Лакше је реѳи да је ова Небеска налик мноѳим већ виђе-ним диванханама, ѳреѳеклим из минулих времена, о чијој сврси имамо муѳне ѳредсѳаве и ѳовршна сазнања.

За оноѳа ко обема рукама држи уже ове реченице, оѳва-рају се двери небескоѳ симѳозијума. Уѳи ће у безѳраничан ѳросѳор чисте светѳлосѳи и ѳишине, лишен сенки и неса-вршенсѳва звучних облика.

Ова диванхана је окићена ѳирландама ѳрећуѳаних ми-сли и недоумица, нискама дилема и ѳроѳусловља, обреме-њена украсима од окаснеле мудросѳи и ником нейоѳредних наравоученија.

Небеска је диванхана извор и уѳок свих ѳрича. Само у ѳој није ѳесно ѳоликом броју беседника. Кагра је да окуѳи и у себе уѳије све ѳриѳоведачке рукавце. Једино у ѳој свака ѳрича дође на ред. У ѳу се, као у ѳандарску лауѳу, сливају

звуци сваке ѿријоведне сѿруне, само у њој се ѿрича ујлас а да нико ником не ујада у реч.

Небеска диванхана наликује ѿновском ѿамдур у чијој су резонантної куѿији ѿхрањени сви дрхѿаји ѿријоведачких ниѿи.

Свака се ѿрича рађа из жеље да зајоседне свемирска ѿро-сѿрансѿва која ѿосѿоје мимо људској знања, вере и лоѿике. Мисаони ѿок сваке од њих ујлиће се у небеску кануру, из које се исѿреда ѿрича над ѿричама.

Једино Творац зна да ли ѿевадија немих беседника ужива у диму из небеских нарѿила или се ѿреје око Сунчевој оѿњишѿа, да ли сркуће шербетѿ од цеђених звезданих оѿиљака или се и ѿоре ѿрејушѿа земаљским ужицима: кафи, чају, медовини или неким друѿим афродизијацима.

Само он зна да ли се ѿријоведачи мршѿе, осмејкују, чкиље, жмиркају или се исѿомажу рукама ѿоком ѿријоведанја. Једино Он види да ли слушаоци климају или одричу ѿлавама, да ли зевају или се ѿроѿежу, накашљавају ли се или усекњују, да ли ѿризу нокѿе или језик обуздавају неком слаѿком или сланом ѿаконијом. Само се он сеђа свеѿа и зна како је заисѿа било. Оѿуда му и знање о оном шѿо ће ѿек диѿи.

А нама, који још нисмо кушали смрѿи, све је ѿо неѿој-мљиво, неухваѿљиво и недоречено. Даѿо нам је ѿек да наслуѿимо ѿоједине ѿриче и да ѿонеку од њих разаберемо и доѿричавамо.

Свака је небеска реч ѿројламсај из мрака векова, више слуѿиња неѿо јасно изложена мисао. На небесима се све ѿоравнава и изједначава. Тек ѿонекад блесне ѿо која искрица језичке ѿометѿње са земље, налик далекој муњи.

Горе се сѿрасно и ѿолеѿно дивани. Беседницима је више сѿјало до ѿриче и ѿричања неѿо до оних који је слушају и, можда, у њој ѿрејознају себе.

Небеске речи су ухваћене и ѿриземљене словима, ѿа наликују лейѿирима набоденим на енѿомолошке иѿле. Њихова

разайейџа крила сведоче о некадашњем умећу летиња. Ой-нокриле речи ће постојати важније од тоја коме су припадале и шџа су све испод њокожице скривале. Горе, у висинама, беседници су сити живоја, али су и даље неуморни у изношењу истине о њему.

Били су послаџи на овај свети да у њему делају и делују. Урадили су оно шџо су моили и хџели ња дискрејно сишли са сцене. Саг са висине боље виде позорницу и лакше разумеју њене законитости и ораничења.

Прејусџили су својим пријџиоцима и усџуџницима да пријоведају о њима. Даја им је слобода да сведоче о нечему изван седе, о ономе шџо их је џек окрзнуло, не пројушџајући прилику да, усџуџ, пролове и о себи.

У овој диванхани сењања размењују побочници, саветници, џумачи, секретари и слује. Оборужани су привилеџијом да надживе јунаке својих пријовесџи. Оџуда неуџажива поџреба да зајажају недџно, домишљају неразумљиво, осмисле недоџђено и разблаже сурово.

Тек су се у Небеској диванхани разџороџадили, пошџо им ономад, док су земаљски раздоји дучно џкали, беше ускраћено да дају џаса од седе. Постојали су прозорљиви џек кад је све прошло и пошџо су им поџодари времџнули светиом. Расџричали су се у уверењу да су невини пошџо нишџа нису урадили својом вољом, већ џуђом. Удеђени су да се џаква нейочинџџа држе заборављају и лакше прашијају.

Свака им мисао џече у смеру којим је њихов кормилар бродио, али су често и оне за нос вукле своје џуџовође.

У Небеској се диванхани приче прилићу, једна се о друћ ослања, свака из сваке произилази, једна на друћ се позива, али се узајамно и поричу.

Свако од пријоведача и даље родује земаљској навици да се живи један мимо друћ, једни поред друћ, а нишошџо – један са друћим и једни са друћима.

Ове ѿриче исѿредају слује речи, а не њени ѿворици. Њима су се ѿрисниле ѿуђе ѿриче. Оне их на свој начин разумеју и бележе. У њима су ѿрејознале и неке од својих демона, својих џина и шејѿана.

Сваки се ѿсѿи Небеске диванхане ѿреѿао да сведочи о различѿиом, а заѿраво ѿовори о једном једином – о усуду ѿранице.

Таква је Небеска диванхана, сва од слуѿиње и усхиѿа, уху и оку несамерљива и разуму неухвайљива.

На чѿѿаоцу је да међу овим ѿричама нађе везе или, бар, да их наслуѿи.

ПРВА ГЛАВА

ПОРТРЕТИСАЊЕ ЛИЦА БОЖЈЕГА (I)

Бериславу Блајојевићу

На њочейку ове њриче сѡјоји смртѡ

Мој господар Луиђи Фердинандо Марсиљи скончао је првог дана месеца новембра 1730, овде, у родној Болоњи. Овај гроф без грофовије кренуо је на пут са којег се не враћа и не обазире. Лице му је скамењено у грч, па изгледа као да се осмејкује, док су му мртве оче отворене и упрте у реку Рено, као у привиђење.

Чим је осетио да му се ближи судњи час, наложио је свом потоњем секретару Шојхцеру да ме пронађе како зна и приволи да га посетим пре него што се упути недоходним небеским перивојима.

Верујем да му је сећање на заједнички проведено време у сливу Дунава била једина утеха, а мој долазак потврда да све што будан бунца није уображење исхлупелог старца.

Био је још при свести кад сам стигао.

Док бдим над његовим мртвим телом и зури у реку која крај нас безгласно протиче, кроз прозор призивам године заједничког странствовања и моје службе његовим хировима. Тек сада, када је његова издужена сенка минула,

могу да без удворичког повлађивања испричам ову причу, а заправо о згодама и незгодама током узајамног трпљења.

С временом сам постао мрзовољно закерало које је, сигуран сам, бар једним делом формирала и тешка нарав овог чудног човека. Ово је прича о неупоредивости, ако се његова необична појава тако може назвати, уз ризик да будуће време оповргне мој садашњи утисак.

Не пледирам да ми се беспоговорно верује јер очевицима понекад и ситнице знају да заличе на незаобилазне и непремостиве громаде. Пристанак да му служим пре је израз неспремности да се одвојим од њега и наставим да живим по свом, него што је потврда заслепљености његовом изузетношћу.

Ипак је привилегија играти епизодисту у роману о њему.

Истини за вољу, ни сам гроф Марсиљи није претерано држао до верности. Кад се присетим, видим да ме је више гонио од себе него што ме је задржавао да га пратим. Као да нас је додатно везивало неколико неуспелих покушаја раскидања пословног односа, мада реч „пословни“ треба узимати обазриво пошто ме је ретко кад на време и по договору плаћао.

Било га је напорно служити, али зато није било дана у којем је мањкало искушења и узбуђења.

Све су прилике да су његове авантуристичке склоности годиле мојој стегнутој и стидљивој природи. Уз њега је било занимљиво и онда кад се ништа није догађало јер се знало да је то тек предах, залет за нови скок у неизвесно и неочекивано.

Имао сам утисак да је гроф живео за обојицу.

Захваљујући његовој неутаживој хвалисавости, овде остављам подробности његовог живота, не водећи рачуна о томе у којој је мери претеривао у свом причању, нити колико је прича угађала сопственим законитостима и хировима.

Ја, који ово ѝричам

Занет грофовом смрћу, умало заборавих да се представим, иако сам свестан да тај зачин овој причи неће ни побољшати ни кварити укус.

Зовем се Јохан Кристоф Милер. Ученик сам маистра Георга Ајмарта, чувеног нирнбершког илустратора и гравера. Као младог картографа који брзо учи и показује иницијативу, мој ме је покровитељ великодушно препоручио свом болоњском познанику Марсиљију.

И мој се живот изменио из корена.

Његов секретар сам постао средином 1696. и неколико година га потом пратио у стопу. Све до данас сам био неми сведок уздицања и падања човека који се крио под маском војника и научника. Можда би грофова каријера будућим нараштајима била уочљивија да је он својом несамерљивом надменошћу и даноноћним хвалисањем није обезвређивао.

Колико год су му околности и срећне звезде бистриле воду, толико ју је мутило његово славољубље.

Пратио сам га у стопу већим делом дунавског слива, током грчевитог упињања да изађе из мрака анонимности, па до времена највеће славе непосредно након завршеног посла обележавања граница између Хабзбуршког и Отоманског царства.

Након тога му пратилац није био потребан, па ме је, испоставиће се накратко, отпустио, да би ме после тог интермеца позвао да га опет следим (уображавајући да му доносим срећу), све до опсаде и неславне предаје тврђаве Брајзах на Рајни, у којој је био на положају заменика команданта и, потом, несрећног суђења у Брегенцу за издају, крајем 1703. и почетком 1704. године.

Синтагму „пратити у стопу“ не сматрајте мојом литерарном досетком, већ схватите дословно. Но о томе ће касније бити речи.

Мој први учитељ маестро Ајмарт беше вредан и поштен човек. Учио ме је и оном што највећи мајстори штампарског и граверског заната мало кад откривају. Упућивао ме је у оне ретко ухватљиве, наоко незнатне детаље и потезе који одвајају мајстора од простог занатлије.

Кад се гроф Марсиљи пожалио на одсуство вештине у цртању карата, учитељ му је без размишљања препоручио моје услуге. Хвалио је и моју вичност техничком цртању, верујући да ћу се без потешкоћа снаћи у сређивању и дотеривању грофових мапа, које су биле неодвојиви делови његових извештаја и списка.

Мапама и цртежима је поткрепљивао изречено и написано, и тиме затварао уста сумњичавцима.

Обојица смо веровали да ће мој ангажман код грофа бити привремен, везан за неколико списка које је канио да код нас штампа. Нико није слутио шта ће нас све чекати на новом послу. Нисам помишљао да ће за живота мој напор постати део будућег картографског канона, пример који ће многи следити и на који ће се позивати.

Нико се мог имена и напора неће сећати јер ће свака карта урађена мојом руком имати Марсиљијев монограмски потпис. Само ја знам колико сам ноћи и дана утрошио у њиховом премеравању, писању, брисању и поновном прецртавању. Вредновање таквог напора неће изменити ни аргумент мог ослабљеног вида, последице дугих ноћних бдења под светлошћу воштанице.

Прве недеље секретарског посла провео сам много времена у праћењу грофових ратних прегнућа, где сам са пристојне удаљености од ратних попришта сређивао његове нацрте утврђења и скицирао мапе предела у којима смо се затицали.

Али када је мој послодавац постављен на место царског комесара за утврђивање граница између Хабзбуршке монархије и Отоманске империје, моја улога је попримила додатну важност.

То се, нажалост, није одразило на висину моје плате.

Пре поласка на пут са грофом био сам позван у Беч, где ме је примио члан Ратног већа. Његово име не наводим из разумљивих разлога. Од мене је тражио да помно пратим грофово кретање и бележим сваки његов сусрет са странцима. Поготово ми је наложено да записујем усputне разговоре и да све то у месечним извештајима дискретно достављам на тајну адресу. За сваки мој извештај следио је пристојан хонорар исплаћиван мојој породици у Нирнбергу. Наслућујете да су ме ти додатни приходи обздавали да грофу пречесто не приговарам због кашњења уговорене плате.

Приликом бечке тајне екскурзије схватио сам да цар Леополд има више поверења у Марсиљџа него што га има Ратно веће. Оно је у грофу видело странца, особу са сумњивим везама у Венецији, а нарочито са Папском државом.

Верујем да моје доушничке услуге нису вредне помена нити су мом господару нанеле превише невоља. Тајним извештајима сам га више штитио него оптуживао. Помогло је и то што је гроф био довољно обазрив да све што ради чини опрезно и у присуству што мањег броја сведока.

Тешим се да ће после мене остати цртежи утврђења и примерака пребогате флоре и фауне дунавског слива, макар били разастрти по грофовим књигама, као и у његовој непрегледној овдашњој архиви.

Уколико све те трице не нестану у некој будућој катаклизми, волео бих да бар претекне моје ремек-дело – карта размера 1:37.500, послата као поклон цару у Беч. Она садржи четрдесет једну секцију и покрива простор од Трансилваније до Јадранског мора. На двома последњим секцијама налази се минијатурни план положаја „марцијана“, граничних обележја којима сам дао име грофу у част. Само неколицина људи зна да сам управо ја аутор поменути циновске карте и цртежа који је прате. Поготово се неће знати да сам креатор низа тематских мапа, попут оне са

трговинским потенцијалима у новоосвојеним земљама и, мени посебно драге, мапе поштанских путева.

Такође, верујем да док год светом буду харале епидемије – биће занимања и за моју мапу са мерама против епидемије куге. На њој су исцртане две линије одбране (кичму су им чиниле реке и врхови планина), као и прецизне локације свих лазарета. У њеном доњем левом углу назначени су сати потребни за прелазак од једног до другог граничног прелаза, док је у горњем левом углу дата детаљна легенда са побројаним мерама које треба предузети; од исељавања становника, одвођења животиња из угрожених подручја (са нагласком на коње), до посебно исцртане трговачке руте током епидемије.

Поред тога што је Марсиљи својим картама драшкао владаочева облапорна непца, помоћу њих је вршио и попис царског инвентара, тадашњег и будућег, на сликовит и прегледан начин му предочавајући садржај оног чиме царује, који је, до тада, по двору лебдео у магли и обитавао у шенбрунској фантазији.

Чим се на мапама једном повуку границе, било да се односе на постојеће или непостојеће земље, увек се нађе неко ко ће посумњати у њихову тачност и ради којих ће бити спреман да у њихово име скида људске главе.

Биће, наравно, и оних који ће постојећу стварност приподобљавати тим истим границама.

У свом дугом веку још нисам упознао краљевину или царство које је поштеђено сличних фантазмагорија и које у својим редовима нема фанатика спремних да до њих допру, пониште или их прошире.

Слика љовори исијину њеној наручиоца, а не сликара

Након завршеног посла повлачења граница између два царства, мој господар није штедео новца да ангажује оног

ћутљивоџ и – треба ли рећи – недаровитоџ сликара из Рима. Очигледно да га је препоруџио неко високоџ звања и лишен осећаја за процену сликарскоџ умећа. Тек пошто смо се вратили у Беч, тај се „знајша“ латио посла малања серије слика по Марсиљијевим упутствима. Требало је да оне илуструју грофове авантуре током утврђивања границе.

Сликара, којеџ никад нисам сазнао име, а није ме ни занимало (вероватно је ружно и запетљано као и његове мазарије), за непуних месец дана израдио је шест епизода из грофовоџ живота. Том је приликом учинио малу али недовољну концесију да бих га уздигао у уметника – у једној од тих мазарија „овековечио“ је и моју погурену фигуру.

Ако негде набасате баш на ту слику, која је требало да илуструје сам чин утврђивања границе – ја сам онај у доњем десном углу, гледано из ваше перспективе, напола у сенци, који на колену придржава хартију и на њој гушћим пером одсутно хвата белешке.

На поменутој слици учесници договора су засели у неком шумарку, којеџ се ја, узгред речено, уопште не сећам. У два разграната стабла, изнад нас, попут балдахина, невешто је и непотребно уплео нешто налик златном брокату. Та кичерска декорација требало је, ваљда, да одмени шатор који нас је штитио од невремена.

На левој страни слике намалан је гроф Марсиљи, под тророгим шеширом, у пози коловође и свезнадара. Он раскречено седи на невидљивом трonoшцу и, разуме се, води главну реч, самоуверено упирући кажипрст у даљину. Одаје утисак свести о важности посла којеџ смо се латили, док ми, око њега, лебдимо у незнању, као на градоносном облаку. Са грофове леве стране, више брадом него главом, по турски седи његова екселенција Ибрахим-ефендија, челник османске делегације за утврђивање границе, збрчаног лица, што је ваљда требало да указује на његову забринутост. Дабоџе, главни отомански представник насликан је тако да буде бар за главу нижи од грофа.

Са Марсиљијеве десне стране, а са ваше крајње лево, седи црнпурасти секретар Ибрахим-ефендије, такође у црвеној одори, помно слуша и као хипнотисан прати правац на који указује грофов кажипрст.

Ибрахим-ефендија је такође у црвеној одори, опшивеној крзном и са белим турбаном на глави, загледан и, канда, зачуђен оним што га је снашло, док свој кажипрст упира ка карти раскриљеној испред себе. Као да не верује у оно што види ни у оно на шта гроф указује. Лево од њега би могао да буде царски надинжењер, пуковник Јохан Фридрих Холштајан, такође под тророгим шеширом, тада у улози заповедника одреда војника који нас обезбеђује. И он је зачуђен, а заправо „задивљен“ Марсиљијевим познавањем терена, као и ауторитативним и непоколебљивим ставом.

У позадини слике је још неколико једва распознатљивих лица тумача, кибицера и послуге који, са стране, без речи и даха гвире, омађијани чудом које гроф изводи пред њима. Испред свих нас, на простирци, једним делом је размотана велика географска карта. На њој се назиру само водотокови и граница, док је наоколо нехајно распоређено још неколико докумената. Један од њих је и текст споразума закљученог у Сремским Карловцима, на основу кога се овај сусрет и дешава.

Гроф Марсиљи левом руком придржава свој чувени посребрени штап, од којег се ретко кад одвајао. Служио му је као ослонац и показивач, а неретко и као батина, док је већ поменути кажипрст десне руке ауторитативно уперен у даљину, вероватно тамо куда треба да се обележи и повуче нова гранична линија.

Као што већ написах, овом сликом, што је и разумљиво, доминира онај ко је наручио и платио њену израду.

Међутим, оку неупућеном у околности овог сусрета, у видокруг најпре упада црвенило одежде Ибрахим-ефендије, који седи на централном месту на слици, као и његов тумач у одори налик оној у свог господара.

Још један доказ одсуства дара римског мазала или ситна подлост, ко би то знао.

Ко је, зајраво, Луиђи Фердинандо Марсиљи?

На питање ко је био Луиђи Фердинандо Марсиљи покушавам да одговорим на основу сећања и бележака које сам хватао док смо дане и месеце проводили под истим шатором.

Знамо да се Луиђи Фердинандо Марсиљи родио средином седамнаестог века у многодетној породици болоњских патриција. Околност да му је најстарији брат био бискуп Перуђе упућивала је већину браће ка свештеничком реду. За образовање најмлађег од њих био је задужен језуита Ђовани Доминик Спиноли, са којим је, касније се испоставило, стицајем несрећних околности дошао у везу са Универзитетом у Падови, након чијег обиласка се врло брзо отпадио, односно – заразио науком. Захваљујући старијем брату Антонију Феличеу, Луиђи је похађао разне курсеве и присуствовао многим предавањима и стицао основне појмове из биологије, анатомије и математике. Тако је дошао у додир са „грехом науке“.

Његово име изговарају и исписују на разне начине. Марсилји, Мирсиљи, Марсилије, Марселиус... Тај податак сугерише да је и за мене и за бројне друге доушнике био неухватљив попут поточне пастрве, а непокорив кô ћудљив коњ за налогодавце. На једном месту му намерно искривљују име и презиме, другом приликом не виде добро шта ради, на трећој страни погрешно чују шта говори. Једни су на те начине покушавали да га учине мање важним, други да га унизе, а трећи да и само његово постојање доведу под сумњу. О мојим „заслугама“ нека суди време.

Утешно је да ово хладно тело, над којим бдим, ни за живота није било сигурно ко му носи главу. Та глава је неретко

блудила у прошлости, а онда се стрелимице бацала у мутне вирове недогођеног и прижељкиваног, а заправо – будућег.

Војник сам!

Miles sum! – војник сам!

Својевремено се баш тим речима Марсиљи обратио члановима Краљевског друштва у Лондону, а посредно и будућим читаоцима својих дела. Има у њима извесне надмености, а можда и прећутног тражења аболиције за евентуалне пропусте и мане пред ученим људима.

Тим речима је противницима затварао уста, али и нама, својим потчињенима. Оне су биле оружје и штит, оправдање и изговор. Притом не треба сметнути са ума да су се са годинама множили противници, док је нас који смо га следили и веровали му било све мање.

Симбиоза војника и виртуоза (научника) у једном телу потврђује његову кентаурску природу. Изнад свега му је било стало до војничке каријере, а испало је да ће га више памтити по покушајима учињеним мимо ње – у науци.

Гроф је тврдоглаво веровао да се војнички занат може удружити са научним радом. И не знајући, на свом примеру је доказивао да тиме наноси штету обема странама.

Тако неодређена позиција нагнала га је да преко свог лица држи бар две маске и да их скида и ставља како му кад одговара. Зато је и нама који смо га следили био неухватљив. Због тога се двоумим у процени да ли је мање био славољубив у науци него у војничкој каријери. Незајажљива амбиција била је стање његовог духа. Због ње је са овог света отишао незадовољан и пун горчине, упркос угледу и неспорним резултатима.

Али, ко зна, можда је војничко умеће било алиби за покушаје разумевања света, за лакше проницање у његове тајне и законе.

И чим ово написах – чини ми се да је управо обрнуто. Тако увек бива када се размишља, пише или говори о кентаурским сподобама, попут њега.

Постоје тумачи и биографи који не држе много до Марсиљијевог научног доприноса. По њиховом мишљењу, они су спорадични и случајни, а заправо су савршене маске вештог шпијуна, обавештајца и ратног шпекуланта.

Нарочито су предмет подсмеха били његови војнички успеси. Имао их је док је присуствовао великим биткама и победама војске за коју је ратовао. Међутим, кад је покушао да покаже своју војничку вештину – она је изостајала.

Из његове огромне писане оставштине дате на старање овдашњој академији наука, прво што упада у очи јесте да иза свега стоји немиран и знатижељан дух. Све друго је упитно, непрецизно и подложно тумачењима.

Језик којим су писане његове белешке необична је и често нечитљива микстура разметљивости и недоследности. За живота се хвалисао како нема матерњег језика пошто говори мешавином свих са којима је долазио у додир и које је учио и површно знао. Изгледа да, упркос опијености науком, никад до краја није завршио студије нити се домогао академских диплома. А како то већ бива, дате околности су у њему продубиле одсуство систематичности, прецизности и дубине, што не мора увек бити слабост јер у неким околностима постаје предност.

Из свега невидљивог и подземног, као какав речни спруд, на површину испливавају површност и махнитост, те кичмене кости његовог ћудљивог карактера.

Преузвишени Антонио Фелице је на свој начин објашњавао братовљеву вијоглавост. Сматрао је да његова широка знања и мешавина више језика долазе као последице насумичног лутања католика који се удаљио од своје вере. Одбацивао је везу са ренесансним духовима, на чије наслеђе му се брат олако и често позивао.